CZU: 82.09:316.722:81`246.3=112.2 https://doi.org/10.59295/drgl2026.25

ÎNTRE LIMBI ȘI LUMI: LITERATURA MIGRAȚIEI ÎN SPAȚIUL GERMAN

BETWEEN LANGUAGES AND WORLDS: MIGRATION LITERATURE IN THE GERMAN-SPEAKING WORLD

Cristina GROSSU-CHIRIAC
Phd, Associate Professor
Moldova State University, Republic of Moldova
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9719-9922

Abstract. ***This article explores contemporary German-speaking migration literature as a dynamic field shaped by cultural, linguistic, and identity transformations. It reassesses the concept of Migrationsliteratur, emphasizing its shift toward postmigrant literature and the transition from narratives of external arrival to the internalization of cultural difference. Instead of strictly thematic categories, migration literature is considered a writing practice of hybrid experiences.***

Beyond identity and memory, this literature focuses on language as a core site of migrant experience, where meanings and affiliations are negotiated. Its hybrid and reflexive characteristics subvert ideas of national homogeneity and rework concepts of identity, culture, and language. The academic recognition of this field is evidenced by works such as Interkulturelle Literatur in der Bundesrepublik. Ein Metzler-Lexikon, confirming intercultural literature as an established area of scholarship in Germany. In the context of globalization, monocultural paradigms are no longer sufficient, while intercultural literature has become a major direction of contemporary literary production.

Keywords: *German Contemporary Literature, Migration Literature, Postmigrant Literature, Hibridity, Multilingualism, Identity*

În ultimele decenii, literatura germană contemporană a cunoscut transformări semnificative prin afirmarea tot mai vizibilă a ceea ce critica literară numește convențional *Migrationsliteratur*. Termenul se referă fie la literatura care tematizează migrația și consecințele acesteia (1, p. 94), fie la ansamblul textelor produse de autori cu experiență directă sau indirectă a migrației.

Totuși, conceptul de *Migrationsliteratur* ridică anumite semne de întrebare. El trimite implicit la prima generație de migranți ajunsă în RFG în anii ’50 ai secolului al XX-lea (2, p. 242) și presupune o perspectivă exogenă, definită prin ideea venirii „din afară”. O asemenea perspectivă este adecvată mai ales primei generații de migranți, însă nu mai corespunde generațiilor următoare, născute și socializate în Germania. În plus, termenul accentuează raportarea la societatea de adopție ca spațiu al producției și receptării literare, sugerând integrarea acestei literaturi în cultura dominantă a țării gazdă (1, p. 90).

Încă din perioada primei generații de imigranți, experiențele interculturale și explorările lingvistice au dobândit expresie estetică în limba germană. În prezent, literatura

autorilor migranți și a celor cu fundal migrațional constituie o componentă integrată a culturii literare germane. Totodată, numeroși autori nu mai tematizează exclusiv migrația ca ruptură biografică, ci transformă această experiență într-un principiu estetic și reflexiv, prin care sunt reconsiderate concepte precum identitatea, apartenența și limba.

Caracterul problematic al delimitării fenomenului este ilustrat și de diversitatea terminologică utilizată de-a lungul timpului (5, p. 595). Inițial desemnată prin termenul *Gastarbeiterliteratur* (3, titlu), această literatură a fost ulterior definită prin sintagme precum *Ausländerliteratur* (literatura străinilor), *Immigrantenliteratur (*literatura imigranților), Migrantenliteratur / Migrationsliteratur (literatura migranților/migrației*)*, dar și *interkulturelle Literatur*, *multikulturelle Literatur* sau *Minderheitenliteratur (*literatură interculturală, multiculturală sau a minorităților*)* și altele. Alte formule, precum *Literatur ohne festen Wohnsitz* (literatură fără domiciliu stabil), *Literatur der Fremde* (literatura străinătății) ori *deutsche Literatur von außen (literatura germană din exterior)*, indică dificultatea încadrării acestor texte într-o categorie unitară (4, p. 4). Mult timp, literatura autorilor migranți a fost percepută drept literatură periferică, „de nișă" (4, p. 5), fiind plasată în afara canonului literar dominant.

De-a lungul deceniilor de creație literară a autorilor cu experiență migrațională din Germania, s-au configurat diverse forme de reprezentare a identităților interculturale. În acest sens, literatura interculturală depășește perspectiva reductivă a unei literaturi situate exclusiv „între" culturi și se afirmă ca spațiu autonom de expresie estetică și de auto-definire.

În cadrul acestei dinamici, diferențele dintre „propriu" și „străin", precum și frontierele culturale convenționale, nu mai funcționează ca opoziții fixe, ci ca puncte de plecare pentru reflecție și inovație artistică. Literatura migrației contribuie astfel la deconstrucția delimitărilor rigide și la redefinirea identității culturale și literare într-un cadru plural. În acest proces devin vizibile forme de hibriditate culturală, interferențe lingvistice și practici identitare multiple, care extind însăși înțelegerea culturii germane contemporane.

În consecință, distincția tradițională dintre „interior" și „exterior" își pierde caracterul stabil. Individul aflat în mobilitate nu mai este constrâns să opteze exclusiv pentru o singură apartenență națională sau culturală, ci poate dezvolta forme simultane și flexibile de apartenență. Din perspectivă lingvistică, acest fapt corespunde recunoașterii bi- sau plurilingvismului, iar din perspectivă cultural-antropologică, conceptualizării subiectului hibrid, în sensul formulat de Homi K. Bhabha (4, p. 25).

Teoria postcolonială a atras o atenție deosebită unor astfel de fenomene precum migrația și mobilitatea culturală, elaborând concepte care influențează tot mai mult și cercetarea germană axată pe literatura migrației. Unul dintre conceptele centrale în acest context este cel de hibriditate, formulat de Homi K. Bhabha și utilizat pe scară largă în studiile literare contemporane. Hibriditatea desemnează caracterul procesual al identității, înțeleasă nu ca structură fixă sau omogenă, ci ca rezultat al interacțiunii dintre influențe culturale multiple.

Din această interacțiune ia naștere ceea ce Bhabha numește *third space* („al treilea spațiu"), un cadru simbolic în care diferențele culturale nu dispar, ci sunt negociate și

reinterpretate. În consecință, identitatea nu mai apare ca dat originar, ci ca proces deschis, marcat de ambivalență și transformare continuă. Textele literaturii migrației reflectă această dinamică prin configurarea unor personaje și instanțe narative situate între sisteme culturale diferite.

În aceeași logică, noțiunea de *dis-placement* desemnează deplasarea sensurilor în funcție de context: aceleași semne culturale pot dobândi semnificații diferite în spații sociale distincte. La nivelul subiectului, această dinamică generează forme identitare hibride, aflate permanent în devenire. „Al treilea spațiu" nu trebuie înțeles geografic, ci ca zonă simbolică de contact în care limbile, culturile și experiențele se intersectează, făcând posibilă apariția unor forme noi de expresie.

În literatura germană a ultimelor două decenii se remarcă autori care ilustrează aceste transformări, precum Saša Stanišić, Navid Kermani, Feridun Zaimoğlu, Emine Sevgi Özdamar, Olga Grjasnowa, Marina Frenk și alții. Scrierile acestora nu mai tematizează exclusiv migrația ca ruptură biografică, ci transformă experiența mobilității într-un principiu estetic și reflexiv, în care identitatea, memoria și limba sunt supuse unei continue renegocieri.

În acest cadru teoretic, literatura migrației devine un spațiu privilegiat pentru analiza modului în care sunt produse, reproduse și contestate categorii precum „străin", „integrare" sau „identitate culturală". Textele literare nu se limitează la reprezentarea acestor realități sociale, ci intervin activ în configurarea lor simbolică, destabilizând discursurile dominante și propunând perspective alternative de interpretare.

Din acest motiv, critica recentă recurge tot mai frecvent la sintagme precum *postmigrantische Literatur,* adică „literatură postmigrantă", în locul noțiunii de *Migrationsliteratur*. Această schimbare terminologică reflectă caracterul deja interiorizat al diversității culturale în societățile contemporane și indică depășirea paradigmei care asocia migrația exclusiv cu alteritatea sau exterioritatea. Prin urmare, mutația conceptuală nu are un caracter pur lexical, ci exprimă o modificare mai amplă a modului de înțelegere a experienței sociale și culturale actuale.

Din perspectiva istoriei conceptuale formulate de Reinhart Koselleck, noțiuni precum „migrație", „identitate" sau „apartenență" trebuie înțelese ca concepte istorice dinamice, ale căror semnificații se modifică în funcție de contextul socio-cultural. În acest sens, tranziția de la *Migrationsliteratur* la *postmigrantische Literatur* reflectă nu doar o schimbare terminologică, ci și o reconfigurare epistemologică: migrația nu mai este concepută ca excepție socială, ci ca una dintre condițiile constitutive ale societății contemporane.

În plan literar, această mutație de perspectivă se reflectă în apariția unor teme și formule narative noi. Una dintre direcțiile dominante ale literaturii migrației o constituie reprezentarea identității hibride, configurate la intersecția mai multor spații culturale. Personajele și vocile narative nu mai aparțin exclusiv unei singure tradiții, ci negociază permanent între „aici" și „acolo", între trecut și prezent. În consecință, identitatea nu mai apare ca dat stabil, ci ca proces deschis, marcat de mobilitate și transformare. Relevant în

acest sens este romanul *Ewig her und gar nicht wahr* al Marinei Frenk (autoare care s-a născut la Chișinău).

În plan literar, această mutație de perspectivă se concretizează prin apariția unor teme și formule narative noi. Una dintre temele dominante ale literaturii migrației este identitatea hibridă, construită la intersecția mai multor spații culturale. Personajele și vocile narative nu mai aparțin unei singure tradiții, ci negociază permanent între „aici" și „acolo", între trecut și prezent. În acest sens, identitatea nu este dată, ci devine un proces deschis, marcat de mobilitate și transformare (de ex. romanul *Ewig her und gar nicht wahr* de Marina Frenk este relevant în acest context).

Un alt element definitoriu al literaturii migrației îl reprezintă configurarea biografiilor translocale, în care experiența individuală se desfășoară simultan în mai multe spații simbolice. Aceste biografii sunt frecvent fragmentate și reflectă tensiunile dintre memoria locului de origine și realitatea prezentului. În acest context, devine relevantă teoria identității narative formulată de Paul Ricoeur, potrivit căreia identitatea se constituie prin narațiune. În romane precum *Herkunft* (Originea) de Saša Stanišić, originea nu mai funcționează ca punct fix al apartenenței, ci ca construcție narativă supusă reinterpretării continue. Memoria, experiența migrației și fragmentarea biografică sunt reconfigurate literar, iar identitatea se constituie printr-un joc între amintire și imaginație, între autenticitate și ficționalizare, ceea ce evidențiază caracterul procesual și fluid al apartenenței.

Literatura migrației tematizează frecvent experiența pierderii și a dezrădăcinării, nu doar în sens geografic, asociat părăsirii spațiului de origine, ci și în plan lingvistic și simbolic. Schimbarea limbii de expresie și a contextului cultural poate genera sentimente de alienare, dezorientare și discontinuitate identitară. În același timp, aceste texte evidențiază și dimensiunea productivă a migrației, respectiv posibilitatea transformării diferenței într-o resursă creativă capabilă să genereze perspective noi asupra realității.

Deși recunoașterea literaturii autorilor migranți în spațiul german reprezintă o evoluție semnificativă, perspectiva dominantă rămâne adesea limitativă, întrucât presupune integrarea într-o cultură și într-o limbă concepute ca entități omogene. Literatura contemporană contrazice însă această premisă, punând în prim-plan diferența, fragmentarea și pluralitatea formelor de apartenență.

Pentru numeroși autori cu experiență migrațională, limba germană ocupă un loc central, fără a exclude însă coexistența altor limbi, în special a limbii materne, într-un raport flexibil și dinamic. În aceste condiții, opoziția rigidă dintre „aici" și „acolo" își pierde relevanța. Într-o lume marcată de mobilitate continuă, migrația nu mai poate fi interpretată exclusiv în termeni clasici ai deplasării unidirecționale, ci ca existență simultană în mai multe spații culturale. Tocmai această pluralitate a experienței constituie una dintre temele centrale ale scrisului contemporan (4, p. 22).

Dimensiunea lingvistică ocupă un loc central în literatura migrației, întrucât limba nu funcționează doar ca instrument de expresie, ci și ca spațiu privilegiat al experienței migratorii. În aceste texte, practicile lingvistice reflectă procesele de mobilitate, contact cultural și renegociere identitară. Autorii valorifică diferențele lingvistice și culturale,

transformându-le în resurse estetice și în procedee de inovare literară. În consecință, limbajul nu mai este conceput ca sistem normativ stabil, ci ca proces dinamic, aflat într-o continuă transformare sub influența contactului dintre limbi și culturi.

În acest context, trecerea de la o limbă la alta *(Sprachwechsel)* reprezintă una dintre experiențele centrale ale migrației. În anumite situații, acest proces este perceput ca pierdere, fiind asociat cu distanțarea față de limba maternă, de identitatea originară și de memoria culturală. În alte cazuri, plurilingvismul devine o resursă creativă, care favorizează dezvoltarea unor forme noi de expresie și extinderea posibilităților estetice ale textului literar.

Un fenomen specific literaturii migrației îl constituie scrierea „cu o altă limbă în ureche", adică prezența latentă a limbii materne în limba de expresie literară. Această interferență generează forme hibride, care relativizează opozițiile tradiționale dintre corect și greșit, normă și abatere. În acest context, ceea ce este perceput convențional drept „eroare" poate dobândi funcție stilistică și valoare estetică.

Dincolo de suprafața discursului literar rămân active alte limbi, alte spații culturale și alte temporalități. Aceste straturi latente influențează structura textului și produc o polifonie subtilă, în care coexistă registre lingvistice și orizonturi culturale diverse.

Prin asemenea strategii lingvistice, literatura migrației se sustrage clasificărilor culturale simplificatoare. Limbajul devine un spațiu al ambiguității și al negocierii simbolice, în care identitatea nu mai poate fi redusă la o singură formă de apartenență.

Așadar, *Migrationsliteratur* / *postmigrantische Literatur* din Germania contemporană reflectă transformările structurale ale societăților actuale, marcate de mobilitate, diversitate culturală și interconectare transnațională. Dincolo de tematizarea identității, memoriei sau apartenenței, această literatură aduce în prim-plan limba ca spațiu central al experienței migratorii, în care se negociază sensuri, poziționări culturale și forme multiple de apartenență.

Prin caracterul său hibrid, dinamic și reflexiv, literatura migrației nu se limitează la reprezentarea realităților sociale generate de migrație, ci participă activ la redefinirea conceptelor de identitate, cultură și limbaj. Ea evidențiază caracterul procesual al apartenenței și contestă modelele culturale întemeiate pe omogenitate, stabilitate și delimitări rigide.

Gradul de instituționalizare și legitimizare academică a acestui domeniu este confirmat și de apariția unor lucrări de referință dedicate fenomenului, precum enciclopedia coordonată de Carmine Chiellino, *Interkulturelle Literatur in der Bundesrepublik* (Literatura interculturală în RFG), care atestă consacrarea literaturii interculturale ca obiect autonom de cercetare și ca parte constitutivă a câmpului literar german contemporan.

În acest sens, literatura migrației poate fi interpretată ca un spațiu privilegiat al modernității târzii, în care sunt testate noi forme de expresie estetică și noi modalități de articulare a experienței umane într-o lume plurală. În condițiile globalizării și ale mobilității continue, paradigmele monoculturale se dovedesc insuficiente, iar literatura interculturală se conturează ca una dintre direcțiile centrale ale contemporaneității literare.

Referințe bibliografice:

1. RÖSCH, Heidi (2004) – *Migrationsliteratur als neue Weltliteratur?* // SPRACHKUNST, anul XXXV/2004, Semivolum 1, p. 89-109. https://www.austriaca.at/0xc1aa5572%200x00066409.pdf Accesat: 10.04.2026.
2. ESSELBORN, K. (2007) – *Interkulturelle Literatur – Entwicklungen und Tendenzen*. // Honnef-Becker, I. *Dialoge zwischen den Kulturen. Interkulturelle Literatur und ihre Didaktik*. Baltmannsweiler: Schneider Verlag. ISBN 978-3-8340-0197- 9.
3. HAMM, Horst, (1988) – Fremdgegangen – Freigeschrieben. Einführung in die deutschsprachige Gastarbeiterliteratur, Würzburg.
4. *Migrationsliteratur. Eine neue deutsche Literatur?* Dossier der Heinrich-Böll-Stiftung, 03/2009. https://heimatkunde.boell.de/sites/default/files/dossier_migrationsliteratur.pdf Accesat: 27.03.2026.
5. BLIOUMI, Aglaia (2000) – *‚Migrationsliteratur', ‚interkulturelle Literatur' und ‚Generationen von Schriftstellern'. Ein Problemaufriß über umstrittene Begriffe*. Weimarer Beiträge 4, S. 595-601.
6. BHABHA, Homi K. (2000). *Die Verortung der Kultur.* Mit einem Vorwort von Elisabeth Bronfen, In: Stauffenburg Diskussion. Studien zur Inter- und Multikultur. Bd. 5. Tübingen: Stauffenburg.
7. CHIELLINO, Carmine, (2000) – *Interkulturelle Literatur in der Bundesrepublik. Ein Metzler-Lexikon*. Stuttgart: Metzler.